

**Prognoza oddziaływania na środowisko
dla Programu Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej 2021-2027
[Program Polska Wschodnia+]**

STRESZCZENIE W JĘZYKU NIESPECJALISTYCZNYM

Projekt do konsultacji społecznych

Projekt programu *Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej* (Program Polska Wschodnia+, dalej: *Program*) wymaga przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, ponieważ stanowi dokument wyznaczający ramy dla późniejszych realizacji przedsięwzięć, które mogą znacząco oddziaływać na środowisko. Podstawa prawna: ustawa z dnia 3 października 2008 r. *o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko*¹ oraz dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2001/42/WE z 27 czerwca 2001 r. *w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko*² oraz nr 2011/92/UE z 13 grudnia 2011 r. *w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko (tekst jednolity)*³.

Celem *Prognozy oddziaływania na środowisko* jest:

ocena potencjalnych i rzeczywistych skutków oddziaływania realizacji projektu *Programu* na poszczególne komponenty środowiska z uwzględnieniem możliwych wariantów projektu *Programu*

¹ Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2020 r. poz. 283).

² Dyrektywa 2001/42/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 czerwca 2001 r. w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko, EUR-Lex - 32001L0042 - EN - EUR-Lex (europa.eu).

³ Dyrektywa 2011/92/UE z 13 grudnia 2011 r. w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko (tekst jednolity) EUR-Lex - 02011L0092-20140515 - EN - EUR-Lex (europa.eu).

W ramach *Prognozy* dokonano oceny stanu środowiska na obszarze Polski Wschodniej oraz przeprowadzono analizy możliwości wystąpienia oddziaływań na poszczególne elementy środowiska, w tym tzw. oddziaływań skumulowanych⁴ i możliwego oddziaływania transgranicznego⁵. W *Prognozie* zaproponowano także rozwiązania mające na celu zapobieganie i ograniczanie negatywnych oddziaływań na środowisko, mogących być rezultatem realizacji projektowanego dokumentu, w tym w szczególności w zakresie potencjalnych skutków dla realizacji celów i przedmiotu ochrony obszaru NATURA 2000 oraz na integralność tego obszaru.

Ponieważ projekt *Programu* wytycza ogólne ramy realizacji potencjalnych przedsięwzięć i inwestycji mających wpływ na rozwój Polski Wschodniej, niezbędne było sporządzenie zintegrowanej oceny zarówno w odniesieniu do celów i osi priorytetowych projektu *Programu*, jak i zamierzeń inwestycyjnych mogących być skutkiem ich realizacji. Dlatego też, w celu całościowej realizacji badania **przyjęto szeroki zakres metod badawczych**, których zróżnicowanie sprzyjało uzyskaniu obiektywnych i wiarygodnych rezultatów w postaci oceny skutków środowiskowych projektu *Programu* z uwzględnieniem postawionych pytań badawczych.

Dokonana analiza zawartości projektu *Programu* i jego zgodności z innymi dokumentami⁶ wykazała, że:

główne cele środowiskowe *Programu* zmierzające do ograniczenia zanieczyszczeń środowiska naturalnego, są zgodne z celami środowiskowymi sformułowanymi

⁴ oddziaływania skumulowane – to suma skutków realizacji różnych rodzajów działalności i zamierzeń rozpatrywana łącznie, również z oddziaływaniem istniejących wcześniej przedsięwzięć

⁵ oddziaływania ponadnarodowe (transgraniczne) – oddziaływania odczuwalne poza granicami kraju.

⁶ Przeanalizowano 39 dokumentów, w tym 13 pozycji o zasięgu międzynarodowym oraz 26 dokumentów stanowiących krajowe programy, plany i strategie.

zarówno w opracowanych i przyjętych w kraju politykach i strategiach oraz są spójne ze strategicznymi dokumentami szczebla międzynarodowego.

Program uwzględnia bezpośrednio cele UE skoncentrowane na transformacji i rozwoju gospodarczym (w aspekcie wyrównywania szans dla regionów słabiej rozwiniętych), uwzględniającym założenia tzw. gospodarki o obiegu zamkniętym (GOZ). Z analiz wynika także istnienie powiązań (zależności) pośrednich wynikających z zaleceń Komisji Europejskiej w zakresie wdrażania innowacji środowiskowych (ekoinnowacji), w aspekcie ograniczenia emisji gazów cieplarnianych, zanieczyszczeń powietrza oraz adaptacji do zmian klimatu.

Dokonano **oceny stanu bieżącego** na obszarze województw: lubelskiego, podkarpackiego, podlaskiego, świętokrzyskiego i warmińsko-mazurskiego oraz regionu mazowieckiego regionalnego uwzględniając różnorodność biologiczną, obszary chronione, w tym obszary Natura 2000, Wody (jakość i zasoby wód), powietrze, klimat, powierzchnie ziemi (gleby, erozja), krajobraz, zasoby naturalne, zdrowie i jakość życia ludzi oraz zabytki i dobra materialne. Uwzględniono także kwestie dotyczące ochrony różnorodności biologicznej w kontekście adaptacji do zmian klimatu.

Przewidywane znaczące **oddziaływania projektu *Programu* na poszczególne komponenty środowiska** zostały zidentyfikowane w dwóch krokach. W pierwszej kolejności wskazano najistotniejsze znaczące oddziaływania wynikające z realizacji projektów w ramach poszczególnych osi, a następnie określono ogólne oddziaływania wynikające z wdrożenia *Programu*.

Wymienione w projekcie *Programu* **działania obejmują bardzo szerokie i przekrojowe spektrum** poczynając od przedsięwzięć o charakterze inwestycyjnym/ stricte „twardym”

np. dystrybucja energii, infrastruktura drogowa i kolejowa, a kończąc na działaniach o charakterze „mieszanym” (tzn. mogących łączyć w sobie zadania zarówno materialne, jak i kształtujące zachowania społeczne w danym obszarze) np. platformy startowe, gospodarka obiegu zamkniętego, produkty turystyczne, automatyzacja i robotyzacja.

Część działań obejmuje obszar całej Polski Wschodniej, podczas gdy część przedsięwzięć jest zawężona obszarowo i nakierowana na konkretny typ lokalizacji, jak przykładowo miasta średnie i inne ośrodki miejskie, czy też miejscowości uzdrowiskowe i obszary ochrony uzdrowiskowej.

Przeprowadzona analiza osi priorytetowych i planowanych w ich ramach działań oraz ocena skutków środowiskowych wykazała, że **znaczna część rodzajów przedsięwzięć planowanych w ramach Programu nie będzie wpływać znacząco na środowisko.**

Niektóre z działań związane z budową, rozbudową lub przebudową infrastruktury – planowane w ramach osi priorytetowej 3 *Spójna sieć transportowa* oraz w mniejszym zakresie osi priorytetowej 2 *Energia, przyroda, klimat* (w zakresie poprawy mobilności miejskiej oraz efektywności sieci energetycznych) i osi priorytetowej 4 *Kapitał społeczny, turystyka oraz usługi uzdrowiskowe* (w zakresie projektów dotyczących infrastruktury, jaką są obiekty liniowe, kubaturowe i parkingi, zagospodarowania i modernizacji istniejących pomieszczeń biurowo-usługowych) **mogą oddziaływać w sposób negatywny na środowisko.**

Ich wpływ na środowisko będzie miał jednakże charakter przemijający, o ile realizacja zostanie wykonana zgodnie z obowiązującymi normami prawnymi i zaleceniami.

Elementem, który należy uwzględnić na etapie podejmowania decyzji o uruchomieniu poszczególnych inwestycji z tej grupy jest ocena ich środowiskowego oddziaływania.

Potencjalnego oddziaływania na środowisko można również spodziewać się w wyniku rozwoju przedsiębiorczości i innowacji, a więc opracowania i komercjalizacji nowych technologii i nowych produktów/ usług, co w kontekście zapisów *Programu* jest jednym z podstawowych celów *Programu*. Wsparcie wymienionych rozwiązań wymaga stosowania kompleksowej oceny oddziaływania środowiskowego, która powinna być prowadzona już na etapie projektu (ekoprojektowanie) jak i realizacji i wdrażania produktu. Kompleksowa ocena oddziaływania na środowisko (w całym cyklu życia) powinna być jednym z kryteriów wsparcia dla tej grupy działań.

Wraz z wdrożeniem *Programu* można oczekiwać również pozytywnych skutków środowiskowych, które mogą wpływać na spowolnienie lub zahamowanie niekorzystnych tendencji poszczególnych elementów środowiska

Skutkiem pośrednim wdrażania nowych technologii powinna być dbałość o środowisko i zrównoważony rozwój – przykładowo w ramach OP1 poprzez działania na rzecz opracowania i wdrożenia nowego modelu biznesowego w MŚP wykorzystującego założenia gospodarki obiegu zamkniętego, a w OP2 dzięki wdrożeniu inteligentnych rozwiązań mających na celu poprawę bezpieczeństwa, monitorowania pracy sieci energetycznych i wykorzystania energii wytworzonej z OZE. Można spodziewać się także, że rezultatem działań edukacyjnych i projektów aktywizujących lokalne społeczności stan wiedzy i świadomość ekologiczna społeczeństw poprawi się, a wymiernym skutkiem tego będzie większa troska o stan wszystkich komponentów środowiska.

Oceny **skumulowanych oddziaływań** na środowisko projektu *Programu* dokonano uwzględniając cząstkowe oceny oddziaływań ze strony poszczególnych działań przewidzianych do realizacji w ramach tego *Programu*, jak i z oceny możliwości kumulacji

tych oddziaływań z oddziaływaniami wynikającymi z realizacji innych dokumentów strategicznych, planów i programów obejmujących obszar Polski Wschodniej w najbliższych latach. Założono, iż kumulacja może nastąpić w dwóch skalach:

- 1) skala bezpośrednich oddziaływań ze strony przedsięwzięć inwestycyjnych, gdy w grę wchodzi realizacja przedsięwzięć bezpośrednio oddziałujących na środowisko w tym samym miejscu i w tym samym czasie;
- 2) skala oddziaływań na poziomie skutków realizacji *Programu*. Przy zapewnieniu odpowiednich działań zabezpieczających, realizacja przedsięwzięć w ramach *Programu* nie powinna powodować skumulowanych oddziaływań negatywnych.

W ramach prac nad Prognozą, ocenie poddano także **możliwość wystąpienia znaczących oddziaływań na środowisko w aspekcie transgranicznym**, rozumiane jako znaczące negatywne oddziaływanie przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach *Programu* na kraje sąsiednie.

Przedsięwzięcia mogące charakteryzować się znaczącym negatywnym oddziaływaniem na środowisko zaplanowane w ramach *Programu* obejmują inwestycje liniowe oraz działania w większości realizowane na terenach miejskich (w tym w stolicach województw, miastach średnich tracących funkcje gospodarcze, miejskich obszarach funkcjonalnych oraz w miejscowościach uzdrowiskowych), których oddalenie od granic państwa jest na tyle duże, że ryzyko przemieszczenia się emisji zanieczyszczeń poza granice Polski można uznać za pomijalne. Jedynie niektóre z działań realizowane będą w rejonach przygranicznych. Ze względu na specyfikę znacznej części z tych przedsięwzięć (skala lokalna, bez działań budowlanych) – w większości nie będzie występowało znaczące oddziaływanie.

W zakresie inwestycji liniowych w ramach 3 osi priorytetowej *Programu* w oparciu o obecne programy i plany rozwoju infrastruktury drogowej i kolejowej w skali kraju, wskazano kilka inwestycji z potencjalnym oddziaływaniem transgranicznym, w tym inwestycje drogowe, budowę obwodnicy (Przemysł) zlokalizowaną w pobliżu granicy, a także potencjalne działania na elementach infrastruktury kolejowej w odległości mniejszej niż 1 km od granicy. Część z tych prac potencjalnie może być realizowana w ramach *Programu*. Jednocześnie na obecnym etapie prac nie można przesądzić, w jakim zakresie. Dlatego też ewentualna, bardziej szczegółowa analiza oddziaływania transgranicznego konkretnych przedsięwzięć będzie możliwa na etapie sporządzania tzw. raportu oddziaływania na środowisko dla poszczególnych inwestycji. Jednocześnie – na podstawie przeprowadzonych analiz i oceny oddziaływania, można stwierdzić, iż:

w przypadku całości analizowanego *Programu*, brak jest podstaw do jednoznacznej identyfikacji ryzyka wystąpienia znaczących negatywnych oddziaływań na kraje sąsiednie, które powodowałyby konieczność przeprowadzania dla niego tzw. postępowania w sprawie transgranicznego oddziaływania na środowisko.

Dla zidentyfikowanych potencjalnych negatywnych oddziaływań mogących być rezultatem realizacji projektowanego dokumentu, w szczególności na cele i przedmiot ochrony obszaru Natura 2000 oraz na integralność tego obszaru zaproponowano rozwiązania mające na celu **zapobieganie⁷, ograniczanie lub kompensację przyrodniczą⁸**. W ramach poszczególnych osi priorytetowych opracowano katalog działań minimalizujących dla zidentyfikowanych potencjalnych krótko- i długoterminowych

⁷ Działania zmierzające do uniknięcia niekorzystnych wpływów.

⁸ Kompensacja przyrodnicza to działania mające na celu wyrównanie przewidywanych szkód i zmian w środowisku, które mogą zostać spowodowane przez realizację planu.

negatywnych oddziaływań na poszczególne komponenty środowiska, w sposób szczególny uwzględniając obszary Natura 2000.

Jednym z elementów Prognozy jest także **analiza wariantowa**.

Analiza wariantu zero wskazuje, iż głównym negatywnym skutkiem braku realizacji projektu *Programu* będzie widoczna dalsza, pogłębiająca się marginalizacja makroregionu Polski Wschodniej wraz z regionem mazowieckim regionalnym, w szczególności w dostępie do lokalnych rynków pracy oraz niskim poziomie innowacyjnych przedsiębiorstw oraz zagrożenie lub zubożenie zasobów biotycznych środowiska.

Pozorne pozytywne efekty realizacji wariantu „zero” (a dokładnie braku realizacji projektu) odnoszą się głównie do czasowych, krótko- lub średnioterminowych korzyści środowiskowych. W ramach *Prognozy* przedstawiono także możliwe rozwiązania alternatywne w stosunku do celów zaproponowanych w projekcie *Programu*. *Program* ma charakter komplementarny i wzmacniający działania na poziomie krajowym i regionalnym. Jednocześnie jest to trzecia edycja ponadregionalnego programu operacyjnego finansowanego z funduszy UE. Proponowane **zasady monitoringu** skutków realizacji postanowień *Programu* wynikają głównie z zapisów ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko. Wskazane jest, aby **ocenę wpływu *Programu* na kwestie zrównoważonego rozwoju prowadzić zarówno przed realizacją *Programu* (tzw. ewaluacja *ex-ante*), w czasie jego trwania (najlepiej w połowie okresu trwania, tzw. ewaluacja *on-going*) oraz po jego**

zakończeniu (tzw. ewaluacja *ex-post*) dla zobrazowania zachodzących zmian związanych z planowaną interwencją z zastosowaniem metod wskaźnikowych bazujących na analizach statystycznych i jakościowych.

Organem odpowiedzialnym za monitoring skutków działań programowych będzie Instytucja Zarządzająca *Programem*. Ponieważ bezpośrednio *Program* nie realizuje przedsięwzięć z zakresu infrastruktury ochrony środowiska, zaproponowane w niniejszej Prognozie wskaźniki stanowią propozycję rozszerzenia zakresu systemu monitorowania *Programu* o aspekty zrównoważenia środowiskowego odnoszące się do czterech osi priorytetowych. Dla osiągnięcia pozytywnych efektów środowiskowych mających na celu budowę gospodarki niskoemisyjnej istotne będą tzw. kryteria środowiskowe na etapie selekcji projektów, tj.

- spełnienie zasady zrównoważonego rozwoju,
- spełnienie wymagań prawnych dotyczących ochrony środowiska,
- realizacja Strategii Unii Europejskiej Europejski Zielony Ład,
- wpływ projektu na poprawę zdolności do adaptacji do zmian klimatu i reagowania na ryzyko powodziowe,
- wpływ projektu na obszary Natura 2000 oraz szlaki migracyjne zwierząt.

W końcowej części dokumentu zestawiono wnioski i rekomendacje uzyskane w efekcie analizy kontekstu środowiskowego dokumentu *Programu*.